

אחלי יפנו דרכי לשומר הקוד

מסכת עירובין, פרק ראשון; דף ב

'מבוי שהוא גבוה'. נראה לפרש: חומות המבוי שהם גבוהים למעלה מעשרים אמה, ודרך להניח את הקורה על חומות המבוי – ימעט גבהם. וכן אם פתח כניסת המבוי רחב מעשר אמות – ימעט רחבו (עפ"י תורא"ש).

ויש מפרשים 'מבוי' – הכשר מבוי, כלומר הקורה. [בתורא"ש הקשה על פירוש זה מהמשך הדברים 'והרחב מעשר אמות' אהיכא קאי. ונראה שהתנא קיצר והכליל בתיבת 'מבוי' המבוי והכשרו]. ומובנת לפי זה קושית הגמרא מדוע לא שנו לשון 'פסול' – שאם מדובר על המבוי עצמו, הלא אינו חפץ של מצוה ומה שייך בו לשון פסול (עפ"י חדושים ובאורים ועוד. ויישב בזה קושית רעק"א על רש"י שפירש פשט המשנה על הקורה ולא על חלל המבוי. וע' בחדושי הנצי"ב להלן ד סע"ב שלכך נקט התנא 'מבוי' ולא 'קורה', ללמד שאין צריך עשרים כלפי רה"ר אלא כלפי המבוי. וע"ע חדש האביב).

ורבנן אי הוה כתב אל פתח אולם כדקאמרת השתא דכתיב אל פתח אולם הבית, הבית הפתוח לאולם. פירשו ראשונים: הואיל ואין כתוב בשום מקום 'פתח אולם' אלא פתח הבית ואולם הבית, אין לך לפרש 'פתח הבית' על פתח האולם אלא על ההיכל [ו'אולם הבית' לא בא ללמד שהאולם והבית דבר אחד אלא מתפרש אולם שהבית פתוח אליו. חדושים ובאורים] (עפ"י ריטב"א ותורא"ש. ועתוס' ומהרש"א).

(ע"ב) פליג בגובהה והוא הדין לרחבה. ואם תאמר כיון שרבי יהודה חולק בשניהם, מדוע לא עירב התנא שתי ההלכות יחדיו; 'מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה או שהוא רחב מעשר ימעט. ר"י אומר אינו צריך'. יש לומר משום שאין דיניהם שוה, שבגובה אין צריך מיעוט אלא כשהכשר המבוי בקורה ואילו ברוחב צריך מיעוט בין שהכשרו בקורה בין שהכשרו בלחי (עפ"י חדושי הר"ן לעיל). משמע שגם לפי הטעם שלמדים מפתח ההיכל, צורת הפתח מועילה אפילו גבוה מעשרים. ולא כן כתב בחזו"א (קיב, א) עפ"י דברי התוס' להלן.

'בשלמא לבר קפרא גוזמא אלא לרב יהודה מאי גוזמא, בשלמא לרבי יהודה ארבעים גמר מפתחו של אולם אלא חמישים מנא ליה'. מפשט הלשון משמע לפרש כך: בשלמא לבר קפרא ששנה בדברי רבי יהודה להכשיר אפילו מאה, מובנת הברייתא שנקטה 'עד ארבעים וחמישים' – שהיא לשון ריבוי והפלגה ('גוזמא') ולא בדוקא אלא אפילו יותר, אלא לרב יהודה שפירש 'ארבעים' דמתניתין בדוקא, כפתחו של אולם, מהו שנקטה הברייתא ארבעים וחמישים.

ורש"י ז"ל לא פירש כן, ולפירושו דברי בר קפרא יתכנו עם דברי רב יהודה וצריך לדחוק 'מאה' לא בדוקא אלא לשון גוזמא ואינו כשר אלא בארבעים (וע' שפ"א). וצ"ב לפירושו מהו לשון 'אלא לרב יהודה' הלא עד עתה נמי איירינן אליביה. ושמא היתה גירסתו 'בשלמא לבר קפרא... אלא לתנא קמא... או 'אלא לרבי יהודה' והכוונה לר"י אליבא דברייתא קמא.

רבי יהודה מפתחא דמלכין גמר – ונקרא 'פתח' בכתוב; והמלך יושב על כסא מלכותו נכח פתח הבית (תורא"ש).

'אשכחן משכן דאיקרי מקדש ומקדש דאיקרי משכן'

'... זהו ענין משכן ומקדש; 'משכן' רצה לומר, שכינת הש"י בתוכנו... ו'מקדש' הוא לשון קדושה והבדלה, והוא הרגשת הנבדל. על ידי שלימות העבודה אנו משכינים ומרגישים בתוכינו גם אור המופלא והנבדל מהשגת כל רעיון. זהו מדרגת יעקב אבינו עליו השלום שקראו 'בית'... דבר שהוא קבע וקיים לעד. זה נבנה על ידי שלמה המלך ע"ה [שאע"פ שהן שוממין בקדושתן הן דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, משא"כ במשכן] ומעותר על ידי משיח בן דוד, שבימיהם נשתלמה מלכות ישראל על השלימות שהוא שלימות קיבוץ הכנסת-ישראל וכל העמים ינהרו אליהם. והוא בירור מלכותו יתב' ואדנותו בכל העולם, כי רוממות ישראל הוא רוממות התגלות כבוד שמים בעולם כאשר עובדיו מתרוממים, וכמו שאמרו (במגילה כט.) גלו לבבל גלתה שכינה וכו', וכנזכר לעיל ד'שכינה' היינו כנסת ישראל. וכאשר ישראל נבנים להיות בשלוח שלימה, מדת מלכותו ית' מתגלית על שלימותה, והיינו כפי האפשרי להתצמצם הכרת החיים שזהו עצם החיים בלבבות כל נבראי העולם, וכולם מכירים ומעידין שיש אדון ומושל בכל. ושלימות חלק החיים שבלב הוא על ידי הרגשת כח ההויה, רצה לומר שהש"י מהוה הכל והוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, ע"י הרגשה זו ביתר עוז הוא שלימות כנסת ישראל ומדת מלכותו כנ"ל. נמצא שלימות מדת המלכות הניכרת בלב הנבראים, כאשר יעידון ויגידון כולם כאחד כי הוי' אחד, שזהו תכלית כל ריבוי החיות שבלב, שמתדבק יותר במקור החיים, ואז נבנה בית המקדש – ר"ל מקום קבוע לאור ד' שהיה הוה ויהיה, ולא דירת עראי ומוגבלת בזמן.

ואשכחן משכן דאיקרי מקדש כו' – כי באמת הכל אחד יחיד ומיוחד, והרגשת ההבדל שבין משכן למקדש הוא רק לנבראים אבל אשכחן בתורה שהיא מורה דעת לאדם שהכל אחד וכנ"ל. ועל דבר זה נתייסדה כל מסכת עירובין ולימודיה – לעשות מרשות הרבים רשות היחיד. ודבר זה תקנו שלמה המלך ע"ה הבונה בית המקדש ... ורשות הרבים הוא מצד הפירוד הנגלה, ויש עצות שיהיה נעשה מרשות הרבים רשות היחיד כנ"ל שזהו תכלית העבודה.

ולמדו מפתחו של היכל – ר"ל כסדר הכניסה אל ההיכל, שהיא הקדושה השניה מלמעלה למטה בסדר העשר קדושות (דספ"ק דכלים). שרומות אל קדושת המחשבה הנגלית במוח ומשא"כ קודש הקדשים רומז לעומק הרצון וראשית המחשבה כמו שכתבנו במקום אחר בפירוש המשנה דשם, שאין נכנסים לשם שלא רחוק ידים ורגלים – ר"ל מנוקה בכלי המעשה, שזה גם כן נטילת ידים שתקן שלמה המלך ע"ה שיסד ההיכל... (מתוך דובר צדק לר"צ הכהן עמ' 3-6, עש"ש בהרחבה, בבאור 'לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה').

ע"ע רסיסי לילה כד (ונכתב בקיצור דברים במכתב מאליהו ח"ד עמ' 294); קדושת לוי – דרושים לחנוכה; שם משמואל תרומה; דרשות בית ישי ח"ב נב הערה ה (עמ' שנד במהדו"ק); אמת ליעקב בראשית א.כו.

*

שלשה דברים למעלה מעשרים אמה פסולים; מבוי, סוכה, ונר חנוכה. ושלשתם רמוזים בתורה. מבוי – כי על כן באו בצל קרתי. צל בגימטריא 120. הקורה תהיה עד 'צל' טפחים ולא יותר, דהיינו עשרים אמה, באמה בת ששה טפחים. וכן סוכה, נאמר בה וסוכה תהיה לצל יומם. ונר חנוכה – זאת חנכת המזבח ביום בגימטריא 120 (פירוש ר"ח פלטיאל, ליקוט טעמים לאחר סדר תצוה).

שאלות ותשובות לסיכום, מסכת עירובין

פרק ראשון, דף ב

- א. א. מהי מדת גובהו ורחבו של פתח המבוי, להתיר הטלטול בתוכו?
ב. מה היו מדות הפתחים במקדש ובמשכן ותוארם? מהן מידות הקלעים אשר בחזית חצר המשכן?
- א. מדת גובה המבוי להכשיר הטלטול בתוכו – עשרים אמה (כגובה פתחו של היכל, שנקרא 'פתח'. או משום הכר לבני המבוי. להלן ג.) או פחות [עד עשרה טפחים. ג.]. עשאו למעלה מעשרים – ימעט. רבי יהודה אומר: אינו צריך. לדברי רב יהודה אמר רב, למד רבי יהודה מפתחו של אולם שהיה גובהו ארבעים. ולפי זה למעלה מארבעים פסול. ואולם בבבלייתא שנו להכשיר בארבעים ובחמישים, ופירש רב חסדא שרבי יהודה למד מפתח של מלכים שגובה הרבה.
- א. רק במבוי שהכשרו בקורה נתנו בו מדת גובה, אבל מבוי שהכשרו בלחי [וכל שכן בצורת הפתח, כדלהלן יא.] – אין בו שיעור לגובה אלא לרוחב בלבד (עפ"י ראשונים כאן ולהלן יא. שו"ע או"ח ססג, כו. ובבית מאיר מפקפק בדין זה עפ"י לשון הרמב"ם והטור). ואולם לפי הטעם שנקט רב ללמוד מפתחו של היכל, נראה שגם צורת הפתח אין מועילה לגובה, כשם שבהיכל היתה צורת הפתח ולא היה גובה מעשרים (עפ"י חו"א קיב, א. ובחדושי הר"ן אין נראה כן).
- ב. בשפת אמת צדד שמותר [עכ"פ בדיעבד] להנמיך את הקורה בשבת כדי להכשיר טלטול במבוי, שהרי זה צורך מצוה שלא יבואו לידי מכשול. (צ"ע מדוע אין בעצם הסרת הקורה והנחתה משום 'בונה' ו'סותר' וטלטול מוקצה. ומ"מ ע"י נכרי נראה שמותר משום צורך הרבים – ע' משנ"ב רעו סקכ"ה. ואולם ע"י העמדת אדם וכד' שישמש כלחי, נראה שאין איסור – וכדלהלן מג ואו"ח שסב, ה לענין מחיצה. וכ"מ ברשב"א להלן טו.).
- פתח המבוי שהוא רחב מעשר אמות – ימעט (כפתחו של אולם שהיה רחב עשר אמות). בבבלייתא אמרו שלדברי רבי יהודה אינו צריך למעט.
- משמע מדברי אביי שלרב אין כשר לרבי יהודה ביותר מעשרים אמות רוחב, כפתחו של אולם. ולהלן (י.) סבר רב אחי ללמוד שכשר לרבי יהודה עד י"ג אמה ושליש (עתוס'). וברשב"א כתב שמחלוקת אמוראים היא בדעת רבי יהודה [וערשב"א יט: שנקט בפשיטות לר' יהודה י"ג ושליש]. וע' בחדושי הנצי"ב.
- אם יש לו צורת הפתח (קנה מכאן וקנה מכאן על גביהם) – אינו צריך למעט. ולדברי רב יש לשנות: צריך למעט, שהרי למדו מהיכל שהיה לו צורת הפתח.
- א. אפילו לרב, מהתורה מועילה צורת הפתח אף ביותר מעשר (תוס' ו. ד"ה רב; כב. ד"ה והא"ר).
- ב. הלכה כפי ששנוי במשנתנו, כי רב שהצריך למעט זהו לפי שלומד מהיכל, אבל לפי מה שאנו נוקטים כאמוראים אחרונים שפתחו של היכל סימן בעלמא הוא, מועיל בו צורת הפתח אפילו גבוה (עפ"י רא"ש; רמב"ם; תוס' יד. ד"ה אתנייה). ויש פוסקים כרב (מהר"ח, מובא בהג"א. וכ"מ בפסקי הרי"ד להלן יא. טו.).

ב. פתחו של היכל, גבהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות. ושל אולם, גובהו ארבעים אמה ורחבו עשרים. לפתח ההיכל היו דלתות [לצניעות, ולא לצורך שם 'פתח'] הננעלות בלילה ופתוחות בשעת שחיתת הקרבנות. וכן היתה לו צורת הפתח, שתי מזווחות ומשקוף. בגובה הפתחים היו חמש אַמְלִתְרָאוֹת של מילה (= מין עץ רש"י. וערא"ש מדות ג, ז שנקרא 'ארו'), זו למעלה מזו (ג.).

א. מלבד הדלתות היתה פרוסה בפתח ההיכל מבחוץ פרוכת לצניעות 2(עפ"י תוספתא שקלים ג; כתובות קו. ורש"י; רמב"ם כלי המקדש ז, יז מעשה"ק ה,ה. וע' תוי"ט רפ"ז דתמיד). יש אומרים שהיתה פרוסה בשעת שחיתת הקרבנות כשהדלתות היו פתוחות [ולאחר השחיטה סגרו הדלתות. עפ"י שיטמ"ק זבחים נה: וע"ש בתוס'], וי"א שהיתה מוגבהת וקשורה כדי שהכהנים העובדים לא יתעכבו (עפ"י תוי"ט תמיד ז, א. ובפירושו הגר"א שם כתב שהיתה פרוסה כל היום).
 ב. לאולם לא היו דלתות אלא פרוכת (עפ"י מדות ב, ג; יומא נד.).
 יש אומרים שפתח האולם היה פרוץ במלואו (עתוס' ע"ז מג.).

פתח המשכן, גבהו עשר (כמדת אורך הקרשים) ורחבו עשר (ע' שבת צה; רש"י תרומה כו, כג). הפתח היה פרוץ במלואו על פני כל הצלע המזרחי, ללא גיפופים מכאן ומכאן (עתד"ה ליבעו), ולא היו לו דלתות אלא מסך, תלוי על חמשה עמודים.

פתח שער הצר המשכן, לפי גירסה אחת בגמרא (כן גרסו רבנו תם והר"ן באבועית אימא), גבהו (הוא גובה הקלעים שבצדיו) עשרים אמה, ולפי גירסה אחרת (שרש"י נקטה לעיקר, וכן נקטו התוס') – חמש עשרה אמות. וכן נקטו בסוגיא בזבחים (נט) אליבא דרבי יוסי, אבל לרבי יהודה (שם) גובה הקלעים חמש אמות כפשט המקרא. רוחב שער החצר, לפי פשט הכתוב הוא עשרים אמה (תוס', וכפירושו ריצב"א). ולפי פרש"י בדחיית הגמרא (ב'אבועית אימא) יתכן והיה רחב עשר אמות או פחות. לפתח היה מסך ועמודיו ארבעה.

ב. מתי שנו חכמים במשנתם לשון 'פסול' ומתי לשון תקנה?

אמרו בגמרא שבדינים דרבנן נקט התנא לשון תקנה ולא לשון פסול (אם משום שעתה הוא בא ללמד הדין ולקבועו, ואין שייך לומר לשון 'פסול' על דבר שעד הנה לא נפסל (ערש"י), אם משום שאין לחוש בזה שמה יטעו לומר חומרא בעלמא הוא, ולכך נוקט לשון תקנה שהיא לשון מעולה יותר. עפ"י תוס' וש"ר), ובדינים דאורייתא נקט התנא לשון 'פסול' (שפסול ועומד מסיני; ומשום ברירות הלשון שפסול בהחלט ואינו חומרא דלכתחילה).

ולפי התירוץ השני בגמרא, אפילו בדאורייתא יש לנקוט לשון תקנה ולא לשון פסול, מלבד במקום שנצרך התנא להאריך בדברים, נוקט לשון קצרה ושונה 'פסול'.

יש מקומות שנקט התנא לשון 'פסול' אף בדרבנן, אם משום דיוק המשמעות, שאילו היה נוקט לשון אחרת היו עלולים לפרש שלא כדין, או נקט לשון 'פסול' אגב דין דאורייתא השנוי עמו (עתוס' וש"ר).

יש מפרשים שאמוראים נשתמשו בלשון 'פסול' על דין דרבנן, כיון שהדבר היה פסול מקודם להם, מזמן התנאים (עפ"י תורי"ד, בישוב הקושיא מנר חנוכה). וכן בכל מקום שהתקנה כבר ידועה, אפשר לנקוט לשון 'פסול' (עפ"י חדושים ובאורים בדעת רש"י).